

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

ÄÄRMUSLIK VÄGIVALD JA RADIKALISEERUMINE KOOLIS – 10 VASTUST, MIDA ÕPETAJA PEAB TEADMA

Koostanud
Helina Maasing, Sisekaitseakadeemia
Sander Salvet, Tartu ülikool

RITA-RÄNNE
projekt

RITA-RÄNNE projekt aitab välja töötada teaduslikult põhjendatud innovaatilisi lähenemisi rände ja lõimumise protsesside juhtimiseks Eestis, eesmärgiga aidata kaasa majanduse arengule ja ühiskonna sidususe suurenemisele.

Head õpetajad ja koolitöötajad

Arvestades nii Eestis kui ka mujal maailmas koolides juhtunud traagilisi sündmusi (nt koolitulistamised) ning rahvusvahelise kogukonna üha süvenevat muret noorte pärast, keda äärmuslik propaganda kasutab ära oma ideoloogia ja vägivaldiga levitamiseks, on oluline, et kool oleks kaasatud radikaliseerumise ja vägivaldiga ennetamise protsessi.

Perekond ja kool on kaks sotsiaalset keskkonda, kus noored veedavad suurema osa oma ajast. Koolid on eriti olulised, sest need on kohad, kus noored leiavad oma esimesed sõbrad ja hakkavad kujundama oma vaateid ühiskonna ja neid ümbritseva maailma kohta. Sageli on just õpetajad või teised koolikaaslased esimeste hulgas, kes märkavad (kaas)õpilases võimalikke radikaliseerumise märke. Seega on kool ja õpetajad olulised partnerid kohalikes võrgustikes radikaliseerumise ja äärmusliku vägivaldiga protsessi ennetamises ja tõkestamises.

Ükski õpilane ei ole puutumatu radikaliseerumisele. Seetõttu peaksid õpetajad olema teadlikud, millised riskinäitajad viitavad noore haavatavusele ning võimalikule radikaliseerumisele. Selleks oleme õpetajatele ning ülejäänud koolipersonalile kokku pannud kümme vastust, et mõista paremini, mis on radikaliseerumine ja äärmuslik vägivald, millised noored võivad selle suhtes haavatavad olla, millised on võimalikud radikaliseerumise riskinäitajad, kuidas õpetaja peaks tegutsema, kui ta märkab ohumärke, ning kes on tema partnerid selliste juhtumitega tegelemisel. Juhend annab ka mõned soovitusel, millised teemad võiks olla õppekavades, et ennetada noorte radikaliseerumist, ning kuidas käsitleda vastuolulisi teemasid klassiruumis.

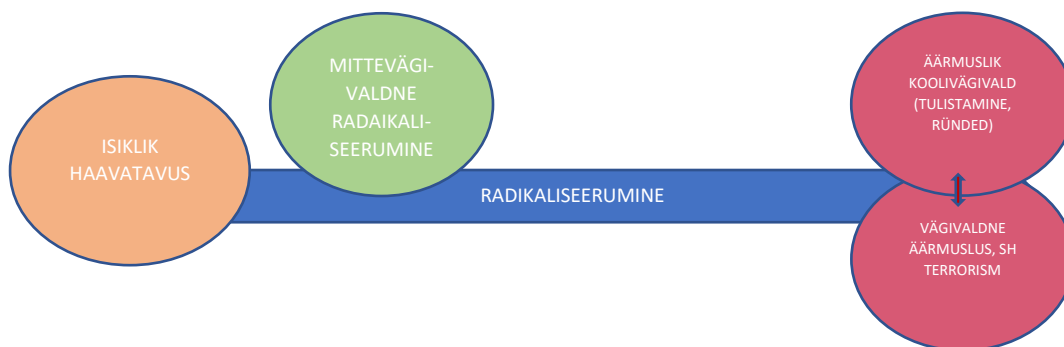
Head lugemist!

1. MIDA TÄHENDAVAD ÄÄRMUSLIK KOOLIVÄGIVALD, RADIKALISEERUMINE JA VÄGIVALDNE ÄÄRMUSLUS?

Äärmuslikumas vormis koolivägivalda (nt tulistamine) ja radikaliseerumist vägivaldsesse äärmusluse on enamasti peetud eraldi nähtusteks, kuid nendes on ühiseid jooni. Mõlemad hõlmavad demonstratiivset vägivalda, kus ohvreid rünnatakse mitte niivõrd isiklike konfliktide tõttu, vaid nende sümbolse tähenduse tõttu. Võttes arvesse vägivalatsejate arengulisi sarnasusi, eriti noorte puhul, käsitletakse selles juhendis äärmuslikku koolivägivalda ja vägivaldset äärmuslust ühise kontseptsiooni alusel.

Koolivägivald on lai mõiste, mis hõlmab ilmselgelt agressiivset käitumist. **Äärmuslikus** vormis võib see avalduda koolipersonalile või kaasõpilastele kallaletungis, nende tapmises või selle katses, vara süütamises, relvade ja lõhkekehade kasutamises või nendega ähvardamises või muus kahju tekitamises. Äärmuslikul vägivaldal võib olla mitu põhjust, nagu radikaliseerumine, vägivalda romantiseerimine, relvade kättesaadavus, õpilase haavatavus (nt depressioon, nartsissism, võõrandumine, usalduse puudumine, kehvad toimetulekuoskused, vaimustus vägivaldsest meelelahutusest (filmid, videomängud), kättemaksufantaasiad, enesetapakatsed jne).

Radikaliseerumine on äärmuslike ideede ja püüdluste omaksvõtmise protsess. Äärmuslikkust määratletakse poliitilise, sotsiaalse või religioosse ideoloogia ja püüdlusena, mis ei aktsepteeri kehtivat ühiskonna korda. Radikaliseerumist võib liigendada kahte laia kategooriasse: a) mittevägivaldne radikaliseerumine ja b) vägivaldne radikaliseerumine. Esimene neist võib avalduda kodanikuaktivismis, mille eesmärk on tuua esile sotsiaalseid, poliitilisi, majanduslikke või keskkonnaalaseid muutusi, kasutades selleks seaduses ettenähtud piire. Teine väljendubki **vägivaldse äärmuslusena** või terrorismina. Joonisel 1 on kujutatud lihtsustatud seosed isikliku haavatavuse ning mittevägivaldse ja vägivaldse käitumise vahel radikaliseerumise protsessi tulemusel.

Joonis 1. Radikaliseerumise protsessi seosed isikliku haavatavuse, mittevägivaldse ja vägivaldse äärmusluse vahel

TERRORIKURITEGU

Rahvusvahelise julgeoleku vastase, isikuvastase, elu või tervist ohustava keskkonnastase, välisriigi või rahvusvahelise organisatsiooni vastu suunatud või üldohtliku kuriteo toimepanemine, keelatud relva tootmise, levitamise või kasutamise või vara ebaseaduslik hõivamine või olulises ulatuses rikkumine või hävitamine või arvutiandmetesse sekkumine või arvutisüsteemi toimimise takistamine, samuti selliste tegude toimepanemisega ähvardamine, kui see on toime pandud eesmärgiga sundida riiki või rahvusvahelist organisatsiooni midagi tegema või tegemata jätma või tõsiselt häirida riigi poliitilist, põhiseaduslikku, majanduslikku või ühiskondlikku korraldust või see hävitada või tõsiselt häirida rahvusvahelise organisatsiooni tegevust või see hävitada või tõsiselt hirmutada elanikkonda.

Samuti on karistatavad eeltoodud tegude ettevalmistamine, üleskutse nende toimepanemiseks, rahaline või muul viisil toetamine ning kuulumine ühendusse, mille eesmärk on neid tegusid ellu viia.

Allikas: karistusseadustik § 237-237³

2. MIKS PEAKSID KOOLID JA ÕPETAJAD OLEMA KAASATUD ÄÄRMUSLIKU VÄGIVALLA JA RADIKALISEERUMISE ENNETAMISSE?

Vägivallal ja radikaliseerumisel on laastav mõju nii õpilasele, tema perekonnale kui ka laiemalt kogukonnale. Kuna õpetajad suhtlevad iga päev õpilastega, siis on nad heal positsioonil, et märgata hoiatavaid muutusi õpilase käitumises ja hoiakutes ning hinnata nende haavatavust riskikäitumisele. Seega on koolipersonalil oluline roll, et ennetada noorte sattumist äärmusliku ideoloogia meelevalda, nende liitumist jõukudega või äärmusrühmadega ja hinnata nende vägivalla ohtu.

Koolid saavad panustada radikaliseerumise ja äärmusliku vägivalla ennetamisse järgnevalt.

- ❖ **Üldine ennetus.** Üldine ennetus keskendub demokraatlike ja sotsiaalsete väärtuste arendamisele koolis, et arendada õpilastes vastupanuvõimet radikaalsetele ideoloogiatele ning äärmuslikule vägivallale. See hõlmab endas demokraatlike väärtuste edendamist, õpilaste sotsiaalsete oskuste arendamist, kriitilise mõtlemise arendamist, õpilaste igakülgset kaasatust, turvalise keskkonna pakkumist, kus õpilased saaksid aru vägivallaga ja radikaliseerumisega seotud riskidest ning arendaksid oskusi ekstremistlike argumentide vaidlustamiseks. Üldine ennetus peaks olema osa koolikogukonna üldistest väärtustest ning õppekavadest.
- ❖ **Juhtumipõhine ennetus.** See hõlmab juhtumipõhist riskikäitumise ja haavatavuse ohumärkide märkamist, riskikäitumist põhjustavate motiivide mõistmist ning riskikäitumise põhjustega tegelemist vajadusel koostöös teiste partneritega.
- ❖ **Teadlikkus.** Koolitage personali, et töötajad suudaksid märgata noori, kes võivad olla radikaliseerumise ja äärmusliku vägivalla suhtes haavatavad, ja teaksid, mida sellisel juhul teha.
- ❖ **Koostöö partneritega.** Olge teadlik, kes on teie partnerid (kohalik võrgustik) riskikäitumisega noortega tegelemisel, ning kaasake neid juhtumite lahendamise või ekspertarvamuse saamiseks (vt ka lk 13).
 - ✓ Veenduge, et teie koolis on tõhusad suhtlemisvõimalused lastevanematega (nt regulaarsed kohtumised (kontakt) vanematega, et rääkida ka laiemalt õpilase sotsiaalsest arengust), kuna need võivad sageli olla radikaliseerumise varaste ohumärkide tuvastamise võti. Tavaliselt on just pere ja kool need, kes esimesena märkavad ohumärke – nt noor on äkitselt muutunud palju poliitilisemaks või religioossemaks; isoleerib end sotsiaalselt; puudub koolist; toetab probleemide lahendamisel vägivalda (vt ka punkte 3, 4, 5).
 - ✓ Informatsiooni jagamine probleemsete õpilaste kohta koostööpartneritele. Koolid peavad aru saama, miks ja millist informatsiooni peaks partneritega (kohalik omavalitsus, politsei, sotsiaaltöötaja, vanemad jne) jagama riskikäitumisega noorte kohta. Oluline on mitte üle-reageerida ning austada õpilase privaatsust, sest ohumärgi esinemine ei tähenda alati, et laps on radikaliseerumas, vaid need märgid võivad viidata ka muudele probleemidele (nt depressioon, lihtsalt protest kõige vastu). Kõiki radikaliseerumise ohumärke tuleb alati hinnata koos muude teguritega ning arvestades isiku tausta ja ümbritsevat keskkonda.
 - ✓ Koostöös teiste partneritega leppige kokku, mis on teie/kooli roll radikaliseerumise juhtumite lahendamisel ning mis teiste partnerite roll.

- ✓ Tehke koostööd teiste koolidega, et õpetajad saaksid jagada oma kogemusi ning vahetada informatsiooni juhtumite kohta, mis on nende koolis aset leidnud. Sellistele kohtumistele võib kaasata ka teisi partnereid (politseti, psühholoogi, noorsootöötajaid, omavalitsuse esindajaid).
- ❖ **Riskihindamine.** Hõlmab ohu realiseerumise hindamist.
 - ✓ Veenduge, et teie kool mõistab riske, mis võivad kaasneda õpilaste radikaliseerumisega (nt kaasõpilaste radikaliseerimine, äärmuslik käitumine, vaimne ja füüsiline vägivald, koolimõrv), ja suudab nendele riskidele asjakohaselt reageerida.
 - ✓ Looge või täiendage olemasolevaid riskihindamise vahendeid, mis teie koolis riskikäitumisega õpilaste hindamiseks kasutusel on.
 - ✓ Looge või täiendage olemasolevaid tegevusjuhendeid, kuidas koolipersonal peaks tegutsema, kui märgatakse mõne õpilase radikaliseerumist (keda teavitada, millal teavitada, millist infot jagada, kellega koostööd teha).
 - ✓ Tehke koostööd oma piirkonna noorsoopolitseiga, kes suudab teile jagada praktilist teavet, mis aitab teil teie piirkonnas valitsevaid riske paremini mõista.

3. KES VÕIVAD OLLA HAAVATAVAD ÄÄRMUSLIKU VÄGIVALLA JA RADIKALISEERUMISE SUHTES?

Äärmuslikule vägivalle ja radikaliseerumisele võivad alid olla igasuguse taustaga lapsed. Noored, kes võivad ohtu kujutada, kannatavad sageli pikka aega enne vägivalle teo toimepanemist vaikides ja eksponeerivad oma käitumisega teatud ohumärke, mida võib pidada omamoodi appikarjeks nende probleemidele. Õpetajate jaoks on oluline teada ja märgata tegureid, mis võivad muuta õpilased haavatavaks radikaliseerumise suhtes ning tuua kaasa vägivaldse käitumise. Õpilase haavatavuse hindamiseks kasutage eelkõige oma professionaalset teadmist ja eelnevat kogemust antud õpilasega. Kuid järgnevalt on toodud välja mõned näitajad, mis võivad aidata hinnata noorte vastuvõtlikkust äärmuslikele ideoloogiatele ning võimalikule riskikäitumisele (sh äärmuslik vägivald).

VÕIMALIKUD HAAVATAVUSE NÄITAJAD

- ❖ Identiteedi- ja kuuluvustunde puudumine (kes ma olen?, kuhu ma kuulun?) või väga tugevalt ühe identiteedi omamine
- ❖ Oma kultuurilisest või usulisest taustast kaugenemine
- ❖ Oma olemasolu ja kuuluvuse ühiskonnas kahtluse alla seadmine
- ❖ Keerulised perekonnasuhted
- ❖ Traumaatilise sündmuse kogemine
- ❖ Rassismi või diskrimineerimise kogemine
- ❖ (Kooli)kiusamise ohvri kogemus ja sellega kaasnev häbitunne
- ❖ Sotsiaalne tõrjutus
- ❖ Sotsiaalse suhtlemise raskused ja empaatiavõime puudumine
- ❖ Ei mõista oma tegevuse tagajärki
- ❖ Madal enesehinnang
- ❖ Ebaõnnestumise tunne
- ❖ Psühholoogilised tervisehäired (sh depressioon, stress vm)

Kõik eelnevalt loetletud probleemid ja küsimused on osa noore identiteedi kujunemise protsessist. Seega tuleb nende tegurite hindamisel olla eriti ettevaatlik, et vältida valesid hinnanguid ning õpilase sobimatut sildistamist. Nendel märkidel või muutusel käitumises võib olla palju muid põhjuseid, sh alkoholi või narkootikumide kuritarvitamine, perekonna purunemine, koduvägivald, kiusamine või midagi vähem murettekitavat. Valdav enamik noortest, kes tunnevad end tõrjutuna või keda kiusatakse, ei hakka kunagi vägivaldselt käituma. Samas kui noor ei saa turvalisest keskkonnast vastuseid oma küsimustele või probleemidele, võib ta (tahtlikult või tahtmatult) pöörduda äärmuslike allikate poole, mis pakuvad tema probleemidele vastuseid.

Ülioluline on, et koolipersonal, kes puutub kokku võimalike haavatavate noortega, oskaks seda ära tunda ja aidata teha ohutuid valikuid.

4. MILLISED ON ÄÄRMUSLIKU VÄGIVALLA JA RADIKALISEERUMISE OHUMÄRGID?

Üksikute ohumärkide esinemine ei tähenda alati, et noor on radikaliseerumas, vaid need märgid võivad viidata ka muudele probleemidele (nt depressioon). Teismelise aastad on üldiselt suurte muutuste aeg ja noored tahavad sageli olla omaette, ärrituvad kergesti ning on mässumeelsed. Paljudel juhtudel ei ole radikaalsete ideede toetamine midagi muud kui üleminekueas noorte protestivorm. See võib olla ka tugev signaal, et noor tunneb end tõrjutuna. Teatud riskikäitumine võib seega näidata noore protesti ja rahulolematust ühiskonnaga üldiselt ning mitte alati nende äärmusrühmituste väärtuste (ideoloogia) aktsepteerimist. Mõistmaks, mis motiivid (kas õpilase protest ebaõigluse vastu või omaksvõetud ideoloogia väljendus) on noore käitumises muutuse põhjustanud, tuleks õpetajal õpilasega dialoogi astuda. Selline dialoog peaks olema osa õpetaja ja õpilase tavapärasest suhtest. Pelgalt mõne ohumärgi põhjal järelduste tegemine võib põhjustada valesid järeldusi ning viia ülereageerimiseni.

Kuigi ühtset loetelu riskikäitumise ohumärkidest ei ole, siis alljärgnevalt on välja toodud mõned käitumisjooned, mis nõuaks tähelepanu ja vajadusel asjakohast sekkumist.

MUUTUSED ÕPILASE HOIAKUTES:

- ❖ on äkitselt muutunud palju poliitilisemaks või religioossemaks (sh uue usu vastuvõtmine);
- ❖ keeldub kuulamast erinevaid seisukohti, esitab enda positsiooni kui ainutõde;
- ❖ väljendab tugevalt polariseerivaid vaateid (meie vs nemad);
- ❖ tunneb end tagakiusatuna, ohvrina, tõrjutuna;
- ❖ näitab üles sallimatust ja diskrimineerivat käitumist teiste rasside, rahvuste jm inimeste suhtes;
- ❖ väljendab vastuseisu demokraatlikele, läänelikele väärtustele;
- ❖ on lugupidamatu võimuesindajate suhtes või ei tunnista võimuesindajate legitiimsust;
- ❖ tunneb sümpaatiat äärmuslike ideoloogiate ja rühmituste vastu;
- ❖ väljendab poolehoidu vägivalla kasutamisele eesmärkide saavutamiseks;
- ❖ tunneb järsku huvi vägivalla vastu – vägivaldsed fantaasiad, mis tulevad esile kirjutistes, märkmetes/kritseldustes või kooliülesannetes. Need võivad hõlmata, kuid mitte ainult, otseseid ähvardusi konkreetsete inimrühmade vastu;
- ❖ on märgata vandenõuteooriate omaksvõtmist, paranoiat;
- ❖ ülistab märterlust;
- ❖ kasutab radikaalset terminoloogiat;
- ❖ kinnitab oma uskumusi, külastades regulaarselt äärmuslikke vaateid propageerivaid foorumeid või veebilehti ja postitades seal.

MUUTUSED KÄITUMISES:

- ❖ käitumine on äkki ja dramaatiliselt muutunud koos teiste jälgitavate ohumärkidega;
- ❖ isoleerib end perekonnast ja/või sõpradest;
- ❖ ümbritseb end uute sõpradega ja ignoreerib vanu;
- ❖ puudub koolist ja on loobunud vanadest hobidest;
- ❖ muudab ootamatult oma harjumusi, sh oma religioosset praktikat;

- ❖ keeldub järgimast kooli, töökoha või teiste asutuste reegleid tulenevalt ideoloogilistest, poliitilistest või religioossetest põhjustest;
- ❖ paneb toime pisisüütegusid, et näidata oma lugupidamatust valitsuse ja ühiskonna, sh kooli reeglite suhtes;
- ❖ surub järjepidevalt oma religioosseid või ideoloogilisi veendumusi teistele peale;
- ❖ värbab teisi inimesi liituma äärmusrühmitusega;
- ❖ veedab palju aega internetis ja sotsiaalmeedias, sh külastab ekstremistlikke veebisaite (võib olla nähtav mobiiltelefoni või kooli arvuti kasutamisel);
- ❖ loob sotsiaalmeediakonto, kus väljendab oma äärmuslikke vaateid;
- ❖ suhtleb teadaolevate äärmusvõrgustike või vägivalda pooldavate isikutega;
- ❖ kasutab kaasõpilaste või teiste inimeste suhtes vägivalda;
- ❖ teeb kirjalikke ja/või suulisi ähvardusi;
- ❖ imetleb vägivaldajuhtumeid, eriti koolitulistamisi või terroriste, ja jäljendab rünnakuid;
- ❖ tunneb järsku huvi relvade vastu;
- ❖ pääseb kergelt juurde relvadele (tulirelvad, noad vm) ja/või teabele improviseeritud relvade kohta;
- ❖ on muutnud välimust ja/või riietumist viisil, mis viitab äärmusliku ideoloogia pooldamisele;
- ❖ kasutab ja/või kannab äärmusgruppidega seotud sümbolikat;
- ❖ planeerib reisi konfliktitsooni või piirkonda, kus vägivaldsed äärmusrühmitused on aktiivsed.

KAASLASTE/LÄHEASTE TÄHELEPANEKUD:

- ❖ sõprade, perekonna või teiste eakaaslaste avaldused, et noore inimese hoiakud ja käitumine tekitab neis ebamugavustunnet;
- ❖ sõprade või eakaaslaste mure õpilase käitumise järsu muutumise pärast.

ÜLDPÕHIMÕTTED ÄÄRMUSLIKU VÄGIVALDA JA RADIKALISEERUMISE MÄRKAMISEL

- ❖ Ärge hinnake paari üksikut ohutunnust eraldi, vaid hinnake tervikpilti: millised on isiku käitumine ja mõtteavaldused nii veebis kui ka väljaspool veebi? Mõne ohunäitaja olemasolu ei tähenda automaatselt, et noor liigub vägivaldse äärmusluse poole või et ta on ohtlik. Kõiki ohumärke tuleb alati hinnata koos muude teguritega (sh haavatavuse näitajatega) ning arvestades isiku tausta ja ümbritsevat keskkonda.
- ❖ Ühtegi isikut, kes ähvardab, ei tohi eirata.
- ❖ Märgake ja tegelege õpilastega, kes kannatavad koolikiusamise all või kelle suhtes esinevad teistel õpilastel eelarvamused (nt kaasake neid nii kooli kui ka koolivälistes tegevustes).
- ❖ Märgake ja tegelege õpilastega, kellel esineb vaimse ja füüsilise vägivalda kogemust väljastpoolt kooli (nt koduvägivald), näiteks suunake õpilased või terve perekond nõustamisele.
- ❖ Ohumärkide esinemise korral tuleks hinnata riske ja/või vajadusel konsulteerida ekspertidega. Juhtumitest tuleks teavitada ka asjakohaseid partnereid (vt punkti 6 ja 7).

5. KUIDAS MÄRGATA RADIKALISEERUMIST SOTSIAALMEEDIAS?

KAS SOTSIAALMEEDIAKASUTAJA ON HAAVATAV?

Jah, kui näiteks

- ❖ ta on teinud postituse isikliku kriisi teemal (nt lähedase surm, majanduslikud raskused);
- ❖ keegi teine on postitanud kasutajat solvavaid, alandavaid, tõrjuvaid, naeruvääristavaid või tema vastu muul moel vaenulikke tekste, fotosid või videoid (sh vihakõne ja küberkiusamine);
- ❖ postitused, profiilipilt ja muu profiiliinfo viitavad depressiivsusele või enesetapumõtetele (nt elurõõmu kadumisele, lootusetusele, alanenud enesehinnangule, enesetapu idealiseerimisele);
- ❖ kasutaja väljendab enda postitustes sageli negatiivseid emotsioone, nagu häbi, süütunne, viha või pettumus;
- ❖ kasutajal on sotsiaalmeedias sõpru, kes on juba radikaliseerunud.

Haavatavus ei tähenda, et kasutaja on radikaliseerunud, kuid ta võib vajada üldinimlikku emotsionaalset tuge, vahel ka psühholoogi või psühhiaatri abi. Enamasti radikaliseerumist ei järgne.

MIDA KASUTAJA SOTSIAALMEEDIAS POSTITAB JA JAGAB?

Radikaliseerumisele võib viidata nt see, kui kasutaja

- ❖ postitamiskiivsus muutub märgatavalt: a) kas suureneb, kusjuures tegu on valdavalt negatiivsete postitustega, või b) väheneb, viidates endassesulgumisele;
- ❖ kutsub üles osalema seaduslikel protestiaktatsioonidel ja allkirjastama petitsioone või annab teada enda osavõtust sellistes ettevõtmistes, seejuures on tegu mingi inimrühma suhtes vaenulike või diskrimineerivate aktsioonidega;
- ❖ vastandub postitustes mingile rühmale, nt usu, rahvuse, rassi vm alusel, mõnel juhul võib väljenduda ka vihakõne või küberkiusamisena;
- ❖ kõneleb või kirjutab teatud inimrühmadest kui nt loomadest või esemetest (nt „parasiidid“, „prussakad“, „rotid“);
- ❖ õigustab enda postitustes vägivalda, peab seda teatud juhtudel lubatavaks või lausa vajalikuks;
- ❖ hakkab väljendama huvi tuli- või külmrelvade või lõhkeainete/-seadeldiste vastu, poseerib nendega fotodel ja videotes;
- ❖ kasutab enda profiilil äärmuslike rühmituste ja liikumiste sümbolikat;
- ❖ postitab sotsiaalmeediasse kas manifesti, lühema kirjaliku postituse, video vms, milles annab teada plaanitavast vägivaldlast (sel juhul on vaja viivitamatult teavitada politseid – iga sekund ja minut loeb).

KELLEGA KASUTAJA SOTSIAALMEEDIAS SUHTLEB?

- ❖ Kasutaja ei suhtle enda kontol enam seniste sõpradega, kuigi eelnevalt on olnud see tema puhul tavapärane. Ei postita enam fotosid või videoid endast koos sõpradega, kuigi on seda varem teinud.
- ❖ Kasutaja otsib kontakti inimestega, kellel on äärmuslikud vaated, ja on lisanud neid enda sotsiaalmeediasõprade hulka.
- ❖ Kasutaja profiilil on näha, et ta jälgib äärmuslikke lehekülgi või on liitunud äärmuslike gruppidega. Kasutaja jagab enda profiilil selliste lehekülgede ja gruppide postitusi.

MILLINE MEEDIATARBIJA KASUTAJA ON?

- ❖ Kasutaja väljendab usaldamatust ajakirjanduse vastu, jälgib alternatiivsete väljaannete sotsiaalmeedialehekülgi ja jagab nende sisu, nt vandenõuteooriaid.
- ❖ Kasutaja jälgib ja jagab propagandistliku/äärmusliku sisuga tekste, pilte ja videoid või mängib propagandistlikke/vägivaldseid arvutimänge. Sellises jälgitud ja jagatud meediasisus näiteks
 - vastandatakse end mõne teise rühmaga, nt rassi, rahvuse, usu vm alusel;
 - levitatakse rangeid (usulisi või mitteusulisi) veendumusi ja juhiseid eluks;
 - esineb vägivalda kas enda rühma vastu (enda rühma kujutatakse ohvrina) või mõne teise rühma vastu (kättemaksuna vaenlasele);
 - eeldatakse, et tulemas on mingit tüüpi häving (nt kultuuri, religiooni, rahvuse, rassi vm häving) või isegi maailma lõpp;
 - antakse juhiseid vägivalda toimepanemiseks;
 - ülistatakse märterlust, suremist enda rühma tõekspidamiste nimel.

6. MIDA TEHA, KUI KAHTLUSTATE, ET MÕNI NOOR ON RADIKALISEERUMAS VÕI RADIKALISEERIB TEISI VÕI PLANEERIB VÄGIVALLAAKTI?

Usaldage oma professionaalset otsustusvõimet ning vajadusel küsige nõu ekspertidelt. Teadke, et politseiga ühenduse võtmine ei tekita õpilasele probleeme juurde, kui kuritegu pole toime pandud. Politsei arutab teie muresid, pakub välja, kuidas nad saaksid noort kõige paremini aidata, ning võimaldab teil saada juurdepääsu asjakohasele toetusele ja nõuannetele.

KEDA INFORMEERIDA, kui te kahtlustate, et mõni noor on radikaliseerumas/ radikaliseerib teisi või planeerib mõnda vägivalla akti.

- ❖ Informeerige oma kooli juhtkonda, et saaks otsustada edasised tegevused.
- ❖ Võtke ühendust oma piirkonna noorsoopolitseinikuga ja/või kontakteeruge Politsei- ja Piirivalveameti kultuurilisreligioosse riskikäitumise ekspertidega aadressil rad@politsei.ee. Nendega saate oma kahtlusi jagada ning otsustada, mida teha edasi.
- ❖ *Online*-keskkonnas märgatud kahtlasest postitusest andke teada veebipolitseile, kelle kontaktid leiate aadressilt <https://www.politsei.ee/et/veebikonstaablid>.
- ❖ Alarmerivate juhtumite puhul teavitage ka Kaitsepolitsei ametit aadressil korrapidaja@kapo.ee.
- ❖ Otsese ohu korral helistage 112.
- ❖ Juhend, kuidas toimida terrorirünnaku toimumise korral: <https://vm.ee/et/terrorirunnaku-korral>.

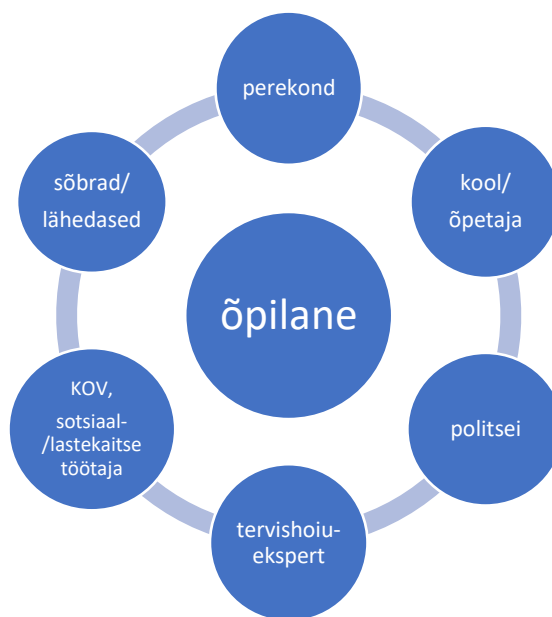
7. KES ON MINU TUGIVÕRGUSTIK RADIKALISEERUMISE JA ÄÄRMUSLIKU VÄGIVALLA JUHTUMITEGA TEGELEMISEL?

Iga probleemiga tegelemisel ei piisa ainult selle märkamisest, vaid on vaja astuda ka konkreetseid samme. Kuna õpetajad võivad olla ühed esimestest, kes märkavad õpilase radikaliseerumist või et õpilane radikaliseerib teisi, siis on nad olulised partnerid kõikidele osapooltele, keda radikaliseerumine puudutab. Olles üks esimestest õpilase riskikäitumise märkajatest, peab õpetaja olema valmis võtma vastutust ja initsiatiivi juhtumiga tegelda, kaasates teisi olulisi partnereid.

Võimalikud partnerid juhtumi lahendamisel on toodud kõrval oleval joonisel 2. Samas see ei välista ka, et kaasate teisi asjaosalisi, kes aitavad juhtumit lahendada. Enamikel koolidel on mingil määral juba toimiv koostöö lastevanematega, kohaliku omavalitsuse spetsialistidega, politseiga ja sotsiaaltöötajatega. Seda koostööd saab laiendada ka radikaliseerumise olukordade lahendamiseks. Radikaliseerumise ennetamine võrgustikutöö kaudu eeldab, et kõik võrgustikus mõistavad ühtmoodi radikaliseerumise olemust ning info jagamise olulisust.

Selleks võiks koolil ja õpetajatel olla selge teadmine,

- millal peab kool/õpetaja sekkuma;
- kes vastutab ja mille eest;
- keda teavitada, kui koolis on radikaalseid õpilasi;
- keda kaasata juhtumi lahendamisse;
- kes ja millal vaatab juhtumi teatud aja möödudes uuesti läbi, kui seda on vaja teha.

Joonis 2. Võimalik partnerite võrgustik riskikäitumisega õpilase puhul

Võrgustiku koostöö kohta leiab täiendavat infot Politsei- ja Piirivalveameti koostatud käsiraamatust „[Radikaliseerumise varajane märkamine ja võrgustikutöö. Käsiraamat kohalikele omavalitsustele](#)“.

8. MIDA TULEKS KOOLIS ÕPETADA, ET ENNETADA ÕPILASTE RADIKALISEERUMIST JA ÄÄRMUSLIKKU KOOLIVÄGIVALDA?

Õppetöö abil saab soodustada õpilase vastupanu ekstremistlikele narratiividele ning vägivaldale. Selleks ei pea eraldi õppeainet looma, vaid tuleb põimida järgnevad soovitused erinevatesse õppeainetesse või -tegevustesse. Noortes vastupanu loomiseks äärmuslikele ideoloogiatele ning riskikäitumisele soovitatakse neile õpetada ja neis arendada järgmist.

Kriitilist mõtlemist: oskusi ja teadmisi, kuidas kriitiliselt uurida poliitilisi ja sotsiaalseid küsimusi, kaaluda esitatud väiteid, arutleda ja esitada põhjendatud argumente. Soodustades õppetöö käigus õpilaste arutlemist erinevatel teemadel, sh suunates mõistma nüansse, arendavad haridusasutused õpilastes vastupidavust ideede mõtlematu aktsepteerimise vastu, mis on iseloomulik äärmuslikkusele kalduva käitumisega inimestele/gruppidele.

Edendada põhiväärtusi, millel põhineb demokraatlik ühiskond (demokraatia, seadused, isikuvabadus, erinevate uskude ja veendumuste vastastikune austus ja sallivus). Ühised arutelud peaks peegeldama õpilaste mitmekesisust ja nende kultuurilisi ning religioosseid erinevusi. Samuti saab selliste arutelude käigus pakkuda alternatiivseid narratiive vastandumisele.

Kaasava keskkonna edendamine: kuuluvustunne on põhiline psühholoogiline vajadus ning grupid, kellega noored end seovad, aitavad kujundada seda, kes nad on ning kelleks saavad. Seega tuleks vaadata, et kõik õpilased oleks kaasatud klassi ühistesse tegevustesse ning et kedagi ei tõrjuta. Sotsiaalne tõrjutus pärsib kuuluvustunnet, põhjustab madalat enesehinnangut või negatiivseid reaktsioone.

Empaatia julgustamine: koolide eesmärk peaks olema tutvustada õpilastele positiivseid väärtusi ja aidata noortel mõista, mida on vaja tervislike suhete loomiseks – sh empaatia arendamiseks. Kui noortele õpetatakse, kuidas oma emotsioone mõista, võivad nad paremini aru saada, miks nad nii tunnevad, mida nad teevad, ja nad leiavad ka turvalise viisi oma negatiivsete tunnete väljendamiseks. Oma emotsioonide parem mõistmine aitab neil muuhulgas ka paremini aru saada, kuidas teised võivad nende emotsioonidega manipuleerida.

Muutke õpilaste hääled kuuldavaks: noored on sageli idealistlikud, tahavad olla ära kuulatud ja tahavad midagi muuta. Pakkuge noortele turvalist keskkonda, kus nad saavad oma mõtteid julgelt väljendada ning positiivseid muutusi oma kogukonnas ellu viia.

9. KUIDAS TEGELEDA VASTUOLULISTE TEEMADEGA KLASSIRUUMIS?

Õpetajad puutuvad kokku õpilaste igapäevaste muredega, ka sellistega, mida äärmuslik propaganda ära kasutab. Teemad, nagu sissēränne, terrorism, rahvusvahelised ja kogukondlikud konfliktid, sotsiaalsed- ja majanduslikud konfliktid, religioon ja äärmuslus, rassism, seksism, diskrimineerimine, on pidevalt uudistes. Kuna neid teemasid käsitletakse üldjuhul ühiskonnas vastuoluliselt, siis jõuavad need vastuolud ka klassiruumidesse. Seega vastuoluliste teemade ignoreerimine klassiruumis pole realistlik ja seda ei peaks ka tegema.

Kool peaks pakkuma turvalist keskkonda, kus õpilased saavad oma vaatenurki jagada ning teiste arvamusi kuulda. Nii väheneb oluliselt võimalus, et noor pöörduv oma küsimustele vastuse leidmiseks äärmuslike allikate poole.

Alljärgnevalt on ära toodud mõned soovitusel, kuidas vastuolulisi teemasid klassiruumis käsitleda. Kui tunnete, et vajaksite toetust või koolitust vastuoluliste teemade käsitlemisel, siis konsulteerige vastavate ekspertidega või küsige nõu kolleegidelt, kel on sel teemal kogemusi.

ENNE VESTLUSE LÄBIVIIMIST mõelge läbi järgmised küsimused, mis aitavad teil vestlust ette valmistada.

- ❖ Mis on vestluse eesmärk ning mida tahate sellega saavutada?
- ❖ Mis meetodit kasutada vestluse läbiviimiseks ning kas kaasata ka eksperte?
- ❖ Kas olete teadlik iseenda eelarvamustest?
- ❖ Kas teil on hirm kedagi solvata?
- ❖ Kas teil on piisavalt teadmisi, et teemat arutada?
- ❖ Kas teil on piinlik mõnd teemat käsitleda (nt seksuaalsust)?
- ❖ Kas klassiruumis võib esineda pingeid?
- ❖ Kas esineb või võib tekkida probleeme vanematega (seoses nende eelarvamustega)?
- ❖ Kas olete kehtestanud reeglid vaieldavate küsimuste arutamiseks?
- ❖ Kas teate õpilasi piisavalt hästi, et mõista, millised probleemid on nende jaoks tõenäoliselt vastuolulised või tundlikud?
- ❖ Kas õpilased teavad, kuidas anda teile (ja teistele) teada, kui nad tunnevad end ebamugavalt?
- ❖ Kas teil ja õpilastel on selge, kuhu tõmbate piiri ja mis juhtub, kui see ületatakse?
- ❖ Kas igaüks mõistab oma osalemisõigust ja õigust vaikida või hoida oma seisukoht privaatsena?

Mõned soovitusel, mida jälgida **VESTLUSE LÄBIVIIMISEL**.

- ❖ Teie veate vestlust, olge enesekindel.
- ❖ Ärge lubage osalejatel olla lugupidamatu teiste vastu: püüdke edendada vastastikust austust ja keskkonda, kus kõik tunnevad end oma arvamust väljendades turvaliselt.
- ❖ Ärge kartke öelda, kui te ei tea teemast piisavalt.

- ❖ Ärge eristage/tooge esile õpilasi usu, rassi, etnilise kuuluvuse, seksuaalse sättumuse ja soolise identiteedi vms alusel (kohelge kõiki osalejaid võrdsena).
- ❖ Arutage õpilaste ja ühiskonnas esinevaid seisukohti ning alternatiivseid käsitlusi äärmuslikele narratiividele.
- ❖ Paluge õpilasel asetada end aeg-ajalt teiste „kingadesse“; (küsi, kuidas nad end tunnevad või tunneksid, kui...).
- ❖ Julgustage osalejaid avaldama arvamust ja ideid, mis põhinevad nende enda kogemustel.
- ❖ Julgustage arutelu ja küsimuste esitamist: noored õpivad väljendades oma kahtlusi või ebakindlust.
- ❖ Leidke seoseid õpilaste murede ja kogukonnas esinevate probleemide vahel.
- ❖ Ärge pidage ühtegi ettepanekut kasutuks, ebaoluliseks või rumalaks.
- ❖ Arendage kriitilist mõtlemist: õpetage oskust ära tunda alltekst ja mõista selle tegelikku sõnumit (näiteks esitage järgmisi küsimusi: mis te arvate, miks keegi midagi sellist ütles?, Mis võib olla tema eesmärk sellise tekstiga?).
- ❖ Teadvustage ja selgitage põhjused, miks teised inimesed oma arvamust avaldavad.
- ❖ Ärge andke alla, kui õpilaste arvamus tundub ebamugav või mõtlematu – näidake neile teist perspektiivi.
- ❖ Ärge tehke pikki ja igavaid ettekandeid – see võib hajutada noorte tähelepanu.
- ❖ Ärge esitage üldistusi, mida noored ei suuda mõista. Võtke arvesse noorte vanust ja kogemusi.
- ❖ Ärge jutlustage ega kasutage oma positsiooni lõpliku argumendi esitamiseks.
- ❖ Ärge rääkige käskivalt.
- ❖ Ärge järgige jäigalt planeeritud kava: võtke arvesse õpilaste huve, kui nad soovivad ka muid teemasid käsitleda.

10. KRIISIKOMMUNIKATSIOON – KUIDAS RÄÄKIDA ÕPILASTEGA, KUI MIDAGI ON KOOLIS VÕI TEIE KOGUKONNAS JUHTUNUD?

Kui koolis või teie kogukonnas on toimunud mõni traagiline sündmus, nagu koolitulistamine või terrorirünnak, siis on oluline, et neid juhtumeid ei ignoreerita klassiruumis, vaid te räägite oma klassiga toimunust. Noored vajavad teavet, mis on juhtunud. Tõenäoliselt on nad sellest kuulnud telerist, Internetist või sotsiaalmeediast, koolist või oma sõpradelt. Suur osa nende teabest ei pruugi aga olla täpne. Seega on oluline, et nendega ausalt vestelda, mitte lasta nende hirmudel kasvada.

MIS MA ÜTLEN?

- ❖ Alustage küsimusega, et teada saada, mida nad juhtunust juba mõistavad, laske õpilastel rääkida, oma tunnetest ja avaldada arvamust.
- ❖ Olege hea kuulaja.
- ❖ Käsitlege levivaid arusaamatusi või hirmutavaid kuulujutte.
- ❖ Ärge ütlege midagi, mille kohta te ei tea, kas see vastab tõele. Ärge spekulpeerige.
- ❖ Kasutage fakte vestluse huvides.
- ❖ Rääkige juhtumist (pidage meeles, et eri arenguastmel lapsed võivad vajada erinevat teavet).
- ❖ Olge usaldusväärne, aus, avatud.
- ❖ Pange oma õpilased end turvaliselt tundma – arutage konkreetset, millised protseduurid on teie koolis hädaolukordade lahendamiseks ette nähtud.
- ❖ Kaasake vajadusel eksperte (nt psühholoogi, piirkonnapolitseid, kriisikommunikatsiooni eksperte).
- ❖ Hoidke õpilaste edasisel käitumismuutustel silm peal – lein või posttraumaatiline stressihäire võib avalduda igäühel erinevalt ning erinevatel aegadel; kui märkate muutusi, siis andke sellest teada vanematele ja koolipsühholoogile.
- ❖ Aidake oma õpilastel leida sobilik viis viha väljendamiseks; rõhutage, et vägivald on lubamatu.
- ❖ Koostöö vanematega. Selgitage vanematele teie koolis kehtivaid turvameetmeid ja seda, milliseid ohumärke peaksid nad oma lastes tähele panema depressiooni või posttraumaatilise stressi korral. Teavitage vanemaid ka sellest, kust nad võivad leida kriisiabi (nt kriisinõustajat, psühholoogi).

KASULIKUD LISA-/ÕPPEMATERJALID

RAN (Radicalisation Awareness Network) võrgustiku juhendmaterjalid: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network_en

Välisministeeriumi juhend terrorismirünnaku korral: <https://vm.ee/et/terrorirunnaku-korral>

Videod, mida saate kasutada nii enda harimiseks kui ka vajadusel õppetöös:

Hariduse roll äärmusluse ennetamisel: <https://www.youtube.com/watch?v=Tm6imYYZ-o>

Kuidas pidada keerulisi vestlusi klassiruumis: <https://www.youtube.com/watch?v=OnH7DY3uMlk>

Mis on paremäärmuslus: <https://www.youtube.com/watch?v=fVaFmcT7s8g>

Mis on poliitiline-religioosne äärmuslus: <https://www.youtube.com/watch?v=cCk--RCkaOU>